

PEIRCE OG HANS FORTOLKERE: NOGLE KRITISKE KOMMENTARER TIL IB ULBÆK & 'SEMIOTIK: TEORIEN OM ALTINGS BETYDNING (TAB)?'

af
Søren Lund

Peirce, like a number of other highly original thinkers, left behind a body of controversial ideas on a controversial subject. These are open to various interpretations, reinterpretations and developments for contemporaries and later generations to provide, and part of the intellectual value of Peirce's ideas lies precisely in their potential for provoking reappraisal and stimulating discussion. If ever a 'definitive' interpretation of Peirce were to gain universal acceptance, it would mark the end of Peirce's importance for semiotic thought.

In his evaluation of Peirce's semiotic, the Danish linguist Ib Ulbæk critically remarks that (1) Peirce never explains signification but simply evades it, and that (2) by distinguishing between two sorts of objects in the sign relation, he confused semiotics with epistemology. Against Ulbæk's critique, I will argue that his view does not rest on a proper reading of the Peircean texts. It is based on foisting inconsistencies on Peirce by the simple expedient of decontextualizing or suppressing the later Peirce. By suppressing the later Peirce, Ulbæk is able to 'prove' that Peirce is guilty of self-contradiction (as so many other of Peirce's critics have been tempted to do). In contrast, it is argued here that Peirce's conception of the sign relation is perfectly consistent if his later writings are fully taken into consideration.

0. Indledning

Det er med Charles S. Peirces filosofi som med biblen. Der er tilsyneladende ingen ende på det antal af fortolkere, der er parate til at stå frem og hylde deres fortolkning som deres åbenbarede sandhed, forudsat det er tilladt at fortolke biblen, som det bedst passer dem.

Ib Ulbæks artikel 'Semiotik: Teorien om altings betydning (TAB)?' i *Nydanske studier & almen kommunikationsteori* 22 (1997:97-129) viser sig at være endnu en bidrag i denne genre. Dette essay søger at tilbagevise Ulbæks fortolkning af Peirces semiotik; en fortolkning som på mange måder forekommer umotiveret.¹ Til at begynde med er Ulbæks overordnede intention at evaluere semiotikken *som* program, og i den forbindelse anfører han, at det præcise spørgsmål han er interesseret i, er 'om semiotikken har en tegnteori, og om den indløser de fordringer, der bør stilles til den: at forklare forholdet mellem tegnet og dets betydning' (Ulbæk 1997:101).²

Imidlertid er fænomenet 'betydning' ikke en teknisk term i Peirces semiotik. Den basale struktur i Peirces tegnteori er derimod bestemt af tre tekniske termer nemlig: objekt/tegn/interpretant (med deres forskellige underinddelinger). De kommentatorer, som spørger til Peirces semiotik snarere end til hans pragmaticisme: 'Hvad er Peirces teori om betydning?', stiller således et ubehjælpeligt spørgsmål. Dette betyder til gengæld ikke, at Peirce ikke gjorde brug af ordene *meaning* og *content*, når han præsenterede sin tegnlære; men han brugte dem uformelt, dvs. nogle gange med henvisning til én ting og andre gange med henvisning til en anden.

Når der alligevel er noget om snakken, dvs. at Peirces semiotik inkluderer *teser* (i modsætning til en teori) om betydning, så er det, fordi han slutteligt forsynede termen *meaning* med en teknisk definition, i den forstand at betydning bliver lig med interpretanten af et tegn. Anledningen til dette kan forklares med henvisning til hans semiotiske reformulering af sin pragmatiske teori om betydning (*meaning*), som begyndes i 1903. Oftest omtalte Peirce det umiddelbare objekt eller den umiddelbare eller dynamiske interpretant og atter andre gange den finale interpretant som betydningen af et tegn; endvidere nogle gange alle fire typer af interpretanter (heriblandt også den ultimative logiske interpretant) som fire forskellige typer betydning. Derudover taler han også om betydning som signifikation (*signification*), dvs. som noget generelt fortolkeligt. Ifølge Peirce kan betydning generelt defineres som en *effekt*, som

tegnet *kunne* producere, eller faktisk producerer, eller slutteligt *ville* producere.

Hvad Ulbæk derimod selv forstår ved betydning, forbliver vagt. 'Betydningsbegrebet' bliver i dag brugt på mange varierende, men dog forbundne måder; og det gælder for så vidt også andre sprog, bl.a. engelsk. Fx er der ordets leksikonbetydning eller den kontekstbundne eller partikulære betydning; derudover er der det, taleren mener med ordet, eller det ordet betyder for lytteren, men også den ultimative betydning eller ordets sande indhold osv. At anføre en række generelle erkendelsesteoretiske betragtninger over faldgruber (fx cirkeldefinitioner), når et fænomen skal væsensbestemmes, er ikke det samme som at anføre en *positiv* definition af et fænomen. At Ulbæk ikke leverer en generel fremstilling af, hvad han forstår ved betydning, kan egentlig undre, eftersom det er betydning, som er det gennemgående tema i artiklen.

Formålet med dette essay er at vise, at Ulbæks fortolkning ikke er tvingende; men at den bygger på en læsning, der indeholder lakuner af en sådan art, at den ligefrem kræver et korrektiv, som er i overensstemmelse med, hvad Peirce intenderede med sin semiotik. Endvidere vil det erklærede formål også have den ikke uvæsentlige sidegevinst, at Peirces tegnlære derigennem rehabiliteres, så den opnår status som det, den er: et intelligent bidrag til en tegnteori.

En af årsagerne til Ulbæks lakuner er i øvrigt en velkendt sag for dem, der har gjort sig den ulejlighed at studere Peirces skrifter. Ud over at Peirce skriver på forskellige generalisationsniveauer, så er der også alle faldgruberne. De skal ikke alle opsummeres her, men de inkluderer bl.a. de vildledende kommentarer om hans egen (intellektuelle) udvikling; den lumske måde, hvorpå han redefinerer standardtermer som 'nominalisme'; hans legesyge tendens til at overtage sproget hos de positioner han forkaster for senere at udtrykke et modsat synspunkt; og hans konstant forandrende ordforråd (nogle gange opnår de samme termer forskellige betydninger, andre gange forandrer ordene sig).³

Men det vigtigste at holde sig for øje er, at Peirces synspunkter er i konstant bevægelse, således at ingen formulering kan antages at repræsentere hans synspunkt på et tidligere eller senere tidspunkt. Dette gør det selvfølgelig vanskeligt at fortolke hans skrifter, fordi tidlige og sene passager hele tiden må sammenholdes. Denne tendens var især udtalt inden for semiotikken.⁴

At Peirces filosofi har det omfang og den kompleksitet, den har, er imidlertid ingen undskyldning for ikke at repræsentere hans synspunkter adækvat. Til trods for Ulbæks påpegelse af angivelige *fundamentale* problemer i Peirces tegnlære, skal jeg her fokusere på følgende to aspekter, som for mig at se er basale i denne sammenhæng: (i) objektet i den semiotiske relation; (ii) interpretanten i den semiotiske relation.

1. Om distinktionen mellem umiddelbart og dynamisk objekt

Det punkt, der skal diskuteres her, angår Ulbæks uklarhed over, hvad semiotik som disciplin egentlig omfatter, dvs. om der er tale om erkendelsesteori eller semiotik. Det teoretiske grundlag for denne uklarhed opstår i kritikken af Peirces objektbegreb, hvor Ulbæk med udgangspunkt i J. Dines Johansens fortolkning af Peirce (Dines Johansen 1993)⁵ forsøger at rejse tvivl både om Dines Johansens fortolkning af Peirce, men også om Peirce selv. Ulbæk konkluderer, at Peirce i kraft af sin skelnen mellem to objekter, det dynamiske og det umiddelbare, *ipso facto* har identificeret (eller forvekslet) semiotik med erkendelsesteori:

Peirce skelner mellem det umiddelbare objekt (køen som en mental repræsentation) og det dynamiske objekt (køen som fysisk objekt) [...] Semiotik må redegøre for, under hvilke betingelser noget er tegn, og for, hvordan det kommer til at betyde det, som det gør. Epistemologien er derimod orienteret mod

at undersøge, på hvilken måde den information, vores sanser modtager (det umiddelbare objekt), fortæller noget om verdens beskaffenhed (det dynamiske objekt). (Ulbæk 1997:108)

Med denne opdeling af to objekter har Peirce angiveligt forværret mulighedsbetingelserne for at betragte semiotik som en betydningsteori. Ulbæk antager, at med Peirces introduktion af det dynamiske objekt intenderer Peirce *udelukkende* – i modsætning til den kontinentale semiotik⁶ – at ville genskabe tegnets forhold til den fysiske omverden (Ulbæk 1997:113). Altså at det dynamiske objekts væsenskarakter nødvendigvis er *res extensa* eller bevidsthedsuafhængigt. Med andre ord bliver det dynamiske objekt i Ulbæks fortolkning ontologisk, indikeret ved hans eget eksempel: 'ko som fysisk [dvs. dynamisk, SL] objekt' eller det dynamiske objekt som lig med 'verdens beskaffenhed'. Men her er der imidlertid tale om en vildfarelse. Den læsning, som Ulbæk fremdeles kommer frem til og bringer til torvs, nemlig at det dynamiske objekt har karakter af materialistisk ting, er forkert. Det dynamiske objekt er derimod ontologisk indifferent, hvilket klart understreges her:

We must distinguish between the mediate Object, – i.e., the Object as represented in the sign, – and the Real (no, because perhaps the Object is altogether fictive, I must choose a different term; therefore:), say rather the Dynamical Object, which, from the nature of things, the Sign *cannot* express, which it can only *indicate* and leave the interpreter to find out by *collateral experience*. (EP 2:498, kursiv i original)

Et andet afgørende punkt i Ulbæks kritik af Peirces objektbegreb er, at objektet ifølge Peirce determinerer (*determine*) tegnet. For så vidt det er rigtigt, så handler det næstfølgende om at finde frem til, hvad Peirce mener med 'determination'; for hvis det indebærer *mekanisk* kausalitet (hvad Ulbæk antager), giver det ifølge Ulbæk problemer angående visse objekter. Ulbæks problemstilling bliver

efterfølgende: 'Et væsentligt punkt er her, hvordan tegnteorien redegør for fiktive og abstrakte objekter' (1997:113).

For Peirce har sagnfuglen føniks også et dynamisk objekt for så vidt at:

A Rhematic Symbol or Symbolic Rheme [*e.g.*, a common noun] is a sign connected with its Object by an association of general ideas in such a way that its Replica calls up an image in the mind which image, owing to certain habits or dispositions of that mind, tends to produce a general concept, and the Replica is interpreted as a sign of an Object that is an instance of that concept. [...] For although no phoenix really exists, real descriptions of the phoenix are well known to the speaker and his auditor and the word is really affected by the Object denoted. (CP 2.261, kursiv og kommentar i parentesens udgiverne.)

Således hører 'real descriptions of the phoenix' og 'the word phoenix' alle til den tegntype, Peirce kalder eksemplar eller replica og som altid er et replica af noget, nemlig typen *legitegn*, der i dette tilfælde er 'phoenix'. Ethvert eksemplar er indirekte determineret (*affected*) af det denoterede objekt, dvs. det generelle begreb om føniks; ikke fordi instantieringerne af begrebet eksisterer, men fordi begrebet er virkeligt (*real*),⁷ dvs. et samfund er blevet *enige* om, hvad en instantiering af begrebet kan være, og hvad det ikke kan være. Instantieringerne af begrebet determinerer efterfølgende formen for alle de mulige eksemplarer, fordi instantieringerne er blevet valgt til at repræsentere de fundne eksemplarer inden for ekstensionen af den pågældende definition af føniks. Funktionen af symbolet 'føniks' er den, at det fremkalder i bevidstheden det generelle begreb om føniks, men kun for så vidt, at eksemplaret er blevet valgt til at repræsentere instantieringen af begrebet.

Derfor når Ulbæk (1997:113) anfører: 'At der eksisterer 'real descriptions' af Føniks, gør ikke Føniks virkelig og i stand til at påvirke

noget',⁸ så skulle der i stedet stå: At der eksisterer 'real descriptions' af føniks, gør ikke føniks eksisterende og i stand til at påvirke noget, idet realiteten af *begrebet* føniks ikke er afhængig af den faktiske eksistens af instantieringen af føniks. Virkeligheden er ikke kun begrænset til ting, som eksisterer i tid og rum: Begreber og generelle ideer (ligesom tal) er lige så virkelige, selvom de ikke eksisterer i tid og rum. Hvis begrebet føniks ikke var virkeligt, så ville det ikke være muligt for Ulbæk og andre at nå til enighed om, hvad eksemplarerne af symbolet føniks kunne være eller ikke være.⁹

Som et præliminært ståsted for en redegørelse af Peirces semiotiske objekt tages her udgangspunkt i en af Peirces sene (1906) definitioner af tegnet. Heri gives nemlig en indikation af, hvilken måde *objektet* indgår i den semiotiske relation:

I define a sign as anything which is so determined by something else called its Object, and so determines an effect upon a person, which effect I call its interpretant, that the latter is mediately determined by the former. (SS 1977:81)

Det, som er værd at bemærke i definitionen, er den rolle, de to tekniske termer *tegnet* og *interpretanten* tildeles. Af definitionen fremgår det, at de to benævnte elementer i den semiotiske relation er 'determined by something else called its Object'. I henhold til Ulbæks kritik af Peirces objektbegreb afføder det to spørgsmål: (i) Hvad mener Peirce med 'determination'; og (ii) hvad er tegnets 'object'?

Spørgsmålet angående Peirces brug af determination omhandler for så vidt relationen mellem elementerne i semiosen, dvs. hvorvidt relationen mellem objektet på den ene side og tegnet og interpretanten på den anden er determinerende i *mekanisk* kausal forstand. Ulbæk er ikke i tvivl og citerer i denne sammenhæng Dines Johansen for støtte (1997:112-13). Henvisningen til Dines Johansen er imidlertid forfejlet, idet han gør det klart, at determination i *mekanisk* kausal forstand *kun* angår de naturlige indekser, som fx vejrhansen (Dines Johansen 1993:81).¹⁰

Flere steder i sine skrifter nærmer Peirce sig en indholdsbestemmelse af relationens natur. Et sted anfører han fx: 'A sign is Cognizable that, on the one hand, it is so determined (i.e. specialized, *bestimmt*,) by something other than itself, called its Object ...' (CP 8.177; jf. 6.625).

Men i en vis forstand forekommer det absurd, hvis begrebet indebærer *mekanisk* kausalitet – hvad Ulbæk antager. Et æble, fx, får mig ikke til at tænke 'æble'. Jeg kan tænke på andre ting – ej heller får det mig til at sige 'æble', når jeg perciperer det, også selvom det skulle være pudset, som visse grønsagshandlere ynder at gøre. Med determination menes snarere, at et objekt afgrænser eller bedre indskrænker i kraft af den finale årsag, hvad der kan være et tegn for det, og et tegn indskrænker, hvad der kan fortolke det: i den forstand determinerer objektet det mulige tegn.¹¹ Denne indholdsbestemmelse, dvs. at der *ikke* er tale om *mekanisk* kausalitet, understøttes af følgende forklaring af Peirce i et brev til William James fra 1910 (kursiv i original):

You will probably object that *bestimmt*, to your mind, means 'causes' or 'caused'. Very well, so it does to mine. But, you may suggest, to take as an example the old-fashioned hygrometer in the form of a house from which the goodman emerges while the goodwife retreats when the interpreter of the instrument is to expect a storm and *vice versa* when it ought to clear up, although both man and wife are apt to be procrastinate in their movements, especially after a long storm, is it not a little forced to say that the *future* weather *causes* these antecedent movements? How can a cause *act* before it exists? It is conceivable that, before the morrow whose weather the instrument professes to predict comes, the Three Universes may collapse, and Time with them; so that nothing at all shall come into being to be the Dynamic Object of the sign. Can absolute Nothing be a cause in any recognised sense? Recognised or not, I reply, it is accurately *so*. An object does not need to be

real in order to have predicates, since to be Real means to have predicates independently of what you or I or any individual mind or collections of minds may opine, imagine, or otherwise represent. Now predicates so independent are a particular class of predicates, and a Figment is an Object that does not possess these, but *does* possess such Predicates as it was fabricated to have. Such fabricated predicates cannot *Really* cause real changes, but they can cause a mind to fabricate some further notions, which may cause it to create a hygrometer to be a predictor of weather. And thus, the Unreal Object, – or the Object which may be real, viz. *whatever weather there may be next after any day when this Hygrometer may be consulted, may in that direct manner cause* (though not *really* cause) that that hypothetical weather will *really* have certain definite and designate predicates. (EP2:497)

Snarere end mekanisk kausalitet, så er der, som Peirce forklarer her, tale om et andet kausalitetsbegreb, nemlig at objektet determinerer tegnet i kraft af den omtalte *finale årsag*. Fra et mekanistisk synspunkt må denne forklaring fremstå som noget af et paradoks, idet den hævder, at fremtiden påvirker nutiden. Ligesom Aristoteles så antog Peirce, at verden udgør en teleologisk struktur, hvori objekterne indgår i 'finitious' processer, som tenderer imod at nå visse mål, der i generelle termer kan specificeres på forhånd og som er analoge med de handlingsforløb, som er forsynede med bevidst valgte hensigter. Disse begrebsudviklinger har således til formål at forklare harmonien mellem forstanden (*mind*) og naturen.

Hvad eksemplet med fugtighedsmåleren tjener til at vise, er imidlertid, at selv objekter såsom et *hypotetisk* fremtidigt stormvejr kan påvirke eller forårsage en mental bevidsthed til skabe en fugtighedsmål, som kan forudsige det fremtidige vejr. Selvom det omtalte vejr imidlertid ikke eksisterer nu, så har den blotte *mulighed* en indflydelse på, hvad der faktisk kan foregå. Nogle muligheder bliver mere sandsynligt aktualiserede end andre i kraft af, at de er den type muligheder,

de nu er: '... every general idea has more or less power of working itself out into fact; some more so, some less so' (CP 2.149).

Når det gælder objektbegrebet, arbejdede Peirce med forskellige definitioner af det samt med forskellige elaborerede versioner af de pågældende definitioner. Først sent i sin karriere nåede han imidlertid frem til opdelingen mellem det dynamiske og det umiddelbare objekt, som er af allerstørste vigtighed. Men før der redegøres nærmere for grundlaget for denne opdeling, kunne det imidlertid være lærerigt at sammenligne Peirces triadiske tegnmodel med Saussures tilsvarende dyadiske.

I Saussures tegnbegreb blev inkluderingen af et objekt identificeret som et såkaldt nomenklaturistisk fejlgreb. Saussure insisterede i sin nyetablerede semiologi på at afskære alle tilløb til, at tegnet skulle 'stå for' eller repræsentere noget uden for tegnet selv, dvs. tegnets indhold skulle have verdens ting som indhold. Sprog, argumenterede han, kan ikke forstås eller gøres til en selvstændig genstand for en ny disciplin, hvis sprogs væsensbestemmelse blot anses som et etikettesystem på noget på forhånd givet. At tale om denne mulighed tilhørte den pragmatiske anvendelse af tegnet i *parole*. Men som teoretisk kategori forblev tegnet imidlertid toledet på trods af de i nogen grad pudsige tegninger i *Cours* og nogle forholdsvise kluntede formuleringer, som kunne give indtryk af, at fx tegnet 'træ' repræsenterer et træ, jf. tegningerne i *Cours* (Saussure 1972:97).

Imidlertid kan Saussure have ret i, at det er muligt at bruge ord til fx at lyve med, uden at der af den grund er tale om, at der skulle være et eller flere objekter tilstede i ordene. Derudover bemærker Saussure, at sproglige genstande, fx ord, kunne antages i teorien at udgøre et enkelt objekt eller endda flere afhængigt af, hvilken synsvinkel der anlægges, dvs. hvorvidt ordet betragtes som et begreb, en lydenhed eller en etymologisk enhed. Som Saussure spørger: Har et ord et eller flere objekter? Ifølge Saussures antipositivistiske svar, er svaret at: 'l'objet précède le point de vue, on dirait que c'est le point de vue qui crée l'objet' (Saussure 1972:23). For Saussure er objekter eksterne til den betegnende relation.

Hvor Saussures diskussion af tegnet er afledt af et specifikt sprogligt studie, så er Peirces tegnbegreb derimod abstraheret fra en dagligdags forståelse af tegn. Semiotik for Peirce er et formelt studie af tegn, der kan bruges som et kommunikationsmedium. Et tegn i Peirces konception skal lære noget for at udfylde sin opgave, og det lærer ikke noget, hvis det blot etablerer en ækvivalens til et andet udtryk. For eksempel kunne det tænkes, at man havde kendskab til, at sætningen *Le chat est sur la table* betyder *El gato está en la mesa*, men uden at vide, at det faktisk er muligt at fremsætte disse sætninger og så vide, at de betyder 'Katten sidder på bordet'. Men uden et objekt for tegnet, kan ingen substantiel information etableres på anden vis end gennem kendskabet til, at en streng af tegn (på fransk) kan erstattes med en streng af tegn (på spansk) i nogle uspecificerede omstændigheder. Hvis et tegn skal fungere som et tegn, fordrer det, at omstændighederne kendes, hvortil tegnet gælder, dvs. objektet. Uden et objekt forbliver det imidlertid kun et *potentielt* tegn. Den samme logik gælder selvfølgelig for ækvivalenter i det samme sprog. Det er således muligt i teorien, at *vermillion* betyder det samme som *cinnabar*, uden at man ved hvilken farve (objekt), der henvises til. For Peirce er objektets fornemste funktion at identificere, hvad der tales om.

Her, hvor det gælder en sammenligning af tegnbegreberne hos Peirce og Saussure, behøver jeg ikke at gå videre og decideret gen-drive Saussures sproglige analyse af begrebsparret signifié/signifiant. Det har blot været intentionen her at observere forskelle og ligheder; og her viser det sig, at et tegn *qua* kommunikationsmedium nødvendigvis må referere til et objekt. Hvortil det kan anføres (ikke overraskende), at en væsentlig forskel mellem de to består hos Peirce i, at objektet ikke kun udgør en pragmatisk *tillæg* til tegnrelationen, men derimod en *conditio sine qua non*, hvis der overhovedet skal være tale om et rationelt tegnbegreb.

Men til gengæld kan Saussure ikke afvises på den måde, som Ulbæk gør, når han kritiserer Saussure for at forklare betydning vha. det berømte diktum: 'i sprogsystemet er der kun forskelle' (*dans*

la langue il n'y a que des différences (Saussure 1972:166)). Således hævder Ulbæk:

... det er under alle omstændigheder ikke tilstrækkeligt at antage, at systemet gennem differentiering af indholdsstørrelser kan afsætte et positivt indhold. Ganske vist synes det umiddelbart plausibelt, at 'hest' kan bestemmes positionelt ved at opregne alle de størrelser indholdet står i opposition til ('hest' = 'ikke-ko', 'ikke-får' etc.) Men det er en illusion beroende på, at vi allerede kender betydningen af de indgående termer. Så snart termerne udskiftes med dummy-elementer ('x' = 'ikke-y', 'ikke-z' etc.), kan vi nemlig ikke se, om x snarere skulle betyde 'stol' eller 'bord' ... (Ulbæk 1997:103)

Det er ikke klart, hvad Ulbæk mener med 'positivt indhold' her, eller hvad han henviser til med 'hest' i anførselstegn: Er det tegnet, udtrykket eller indholdet? Ulbæks argument bygger på den fejlagtige præmis, at et 'positivt indhold' kan afsættes ved 'differentiering af indholdsstørrelser'. Det positive indhold *er* allerede i tegnet ontologisk; men hvordan det videre kan bestemmes er et erkendelsesteoretisk spørgsmål, som leder hen til spørgsmålet om, hvordan tegnene fungerer. Det er dette spørgsmål, som førte Saussure til at analysere tegnet i dets komponenter i form af udtryk og indhold, hvis natur er differentielt, dvs. 'de er det, som de andre (værdier) ikke er' (*Leur plus exacte caractéristique est d'être ce que les autres ne sont pas* (Saussure 1972:162)). Det er, som om at Ulbæk søger en forklaring på, hvordan solsystemet opererer, og i stedet kritiserer det for ikke at forklare, hvordan solsystemet opstod. Således ville Ulbæks kritik være berettiget, hvis han begyndte med udtrykket og dernæst indholdet og derfra konstruerede tegnet fra de to elementer. Men Saussure insisterede på, at tegnet er et socialt *faktum*, og dvs. det er af primær realitet.

Men under alle omstændigheder antager Saussure ikke, 'at systemet gennem differentiering af indholdsstørrelser kan afsætte et positivt

indhold'. De enheder, der beskrives i *Cours* som 'contrastive, relative and negative' angår *kun* 'speech sounds' (*phonèmes*); tegn, som Saussure gør klart, og som er den kategori, Ulbæk eksemplificerer i diskussionen, er netop positive elementer, som ikke differentieres (Saussure 1972:166). Således er der heller ikke nogen værdi i det argument, som Ulbæk opstiller, når han forsøger at fremsætte et *reductio*-argument imod Saussures værdibegreb. Årsagen hertil er, at Ulbæks argument forsøger at holde Saussures teori ansvarlig for noget, som den overhovedet ikke prætender at ville forklare, endsige er forpligtet på at forklare. Og det at introducere dummy-elementer fører ingen steder hen, fordi det ignorerer Saussures centrale pointe, at udtrykket ikke kan adskilles fra indholdet. Derfor er det heller ikke muligt at erstatte det ene eller det andet med et dummy-element og så fortsætte med at postulere, at der stadig opereres med noget, der ligner tegnet, som Saussure definerede og diskuterede det.

Men hvad er egentlig tegnets objekt hos Peirce? Implicit i Peirces semiotik indgår der et objektbegreb, som er karakteriseret ved at være uafhængigt af tegnet og uafhængigt af interpretanten. Dette er objekt₁. Dertil kommer, at begrebet om det uafhængige objekt kan inkorporeres i en mere omfattende semiotisk begrebsramme, som giver plads til opdelinger mellem forskellige, men nogle gange mere eller mindre identiske objekter, som der kan refereres objektivt eller idiosynkratisk til. Dette er objekt₂.

Hvis den teleologiske opfattelse af semiotiske objekter skal være forenelig med deres uafhængighed, må der kunne formuleres et kriterium på objekthed inden for den Peirceanske semiotiks begrebsramme. Hvis et sådant kriterium kan opstilles, vil det medføre, at Peirces tegnlære gives en ontologisk fortolkning. En måde at gå til denne opgave på er fremdeles at antage, at ifølge denne tegnlære, er det at være objekt ensbetydende med at være objekt for et tegn og efterfølgende objekt for dette tegns fortolkning. Denne ækvivalens mellem det at være et objekt og det at være et tegns objekt medfører, at denne sammenhed for objektet afgiver et kriterium. Med andre ord udtrykker kriteriet for objektheden, hvad der ligger i den

Peirceske tese, som ligger implicit i hans definition af et tegn, nemlig at determinationen af et tegn og den medierede determination af dets interpretant relaterer sig til det samme objekt.

Peirces ontologiske kriterium for fortolkning kan således formuleres på følgende vis. Tegrelationen består fremdeles af en interpretant, som er en fortolkning af et tegn; og tegnet og interpretanten henviser til det samme objekt hvis: (i) Interpretanten repræsenterer det samme objekt, som tegnet gør; (ii) Interpretanten refererer til tegnet, der repræsenterer det samme objekt, som interpretanten gør. Som det vil fremgå, begrænser det omtalte kriterium selve fortolkningsrelationen. Det udelukker nemlig, at denne relation kunne opstå for et tegn, hvis dette tegn ikke repræsenterer det samme objekt som det tegn, det kunne have været en mulig fortolkning (interpretant) af. For eksempel at svare på spørgsmålet: (1) 'FC Barcelona spiller godt for tiden?', ved at sige: (2) 'Du ved ikke noget om fodbold'; så er der ikke her tale om en Peircesk fortolkning af (1). Hvorfor ikke? Fordi (2) handler om fodbold generelt; men ikke om en tidsbestemt kvalitet ved Barcelonas spil, og det var det, der antageligt, var objektet, som udsagnet drejede sig om, udtrykt ved (1). Da de to udsagn således ikke repræsenterer det samme objekt, kan det andet udsagn ikke anses for at være en Peircesk fortolkning af det første udsagn.

Men før objektets sammenhed tages op til nærmere behandling, kan det være hensigtsmæssigt at opsummere de vigtigste egenskaber ved Peirces objektbegreb. Ifølge Peirce har tegnets objekt: (i) Semiotisk relevans: Objektet determinerer tegnet ved at afgrænse det til at være et bestemt slags tegn; (ii) Ontologisk uafhængighed: Objektet er både uudtrykt og uafhængigt af tegnet som sådan; (iii) Teleologisk funktion: Det er det (uafhængige og determinerende) objekt, som tegnet intenderer at repræsentere.

Det skal bemærkes, at alle tre egenskaber er nødvendige og relaterede til hinanden. Hvis en af dem fjernes fra Peirces semiosis, fx (ii), vil Peirces påstand om, at virkeligheden består af objekter med generelle og erkendelige egenskaber, ikke længere være fyldestgø-

rende. Dertil kommer, at hans redegørelse for fortolkningen af et tegn ville blive cirkulær, hvis der ikke fandtes uafhængige objekter: Således ville tegnets objekt allerede være indeholdt i tegnet og muligheden for at tale om tegnet og dets interpretant som determineret af en uafhængig faktor uden for semiosis ville være meningsløs.

Omvendt, hvis der dispenseres for betingelse (i), ville fortolkningen og dannelsen af et tegn ikke være begrænset af eller sammenstillet med et uafhængigt objekt; der kunne således ikke eksistere en forbindelse mellem tegnsystemet og den verden, det i øvrigt var tiltænkt at repræsentere. Af præcis denne årsag er begrebet om det *uafhængige* objekt nødvendigt; for uden uafhængigheden kunne de begrænsende faktorer, som kommer fra det virkeliges område til det mulige tegn, ikke beskrives med henblik på, hvad der er virkeligt. Tegnets objekt, den afgrænsende faktor for hvad tegnet omhandler, er en entitet, der hører til det begrænsede område af vor erfaring. Det er også derfor, at Peirce (i MS 318:408f) argumenterer overbevisende for, at tegnets objekt aldrig kan blive identisk med det eksisterende individ, fordi man aldrig bliver i stand til at kende et objekt fuldstændigt i alle dets uendelige og utallige ubestemte egenskaber.

Som redegjort for, indfanger Peirces ontologiske kriterium for fortolkning den semiotiske relevans og den ontologiske uafhængighed af tegnobjektet, men beror til gengæld på begrebets selvidentitet for at kunne gøre det. At være et uafhængigt objekt er således ensbetydende med at blive repræsenteret som det samme objekt i forskellige fortolkninger. Imidlertid skal der ikke her – af indlysende grunde – gøres tilløb til at formulere en ontologisk teori om sammenhed. Derimod skal nogle af divergenserne og forbindelserne mellem tankeobjektet og kommunikationsobjektet fremdrages.

I MS 318 af 1907 foretager Peirce en analyse af de nødvendige egenskaber ved tegnet ved at abstrahere en 'essential ingredient' fra en dagligdags ide om, at et tegn skal have en ytrer og en fortolker. At finde disse 'essential ingredients' er det 'requaesitum', semiotik bør søge efter. Et requaesitum som han omtaler i den relevante pas-

sage, i hvilket ytreren optræder som en 'essential ingredient'. Denne ingredient er det, som tegnet intenderer at repræsentere. Det er på dette sted, at Peirces semiotik nødvendiggør både et objekt, som er intenderet af et tegn (og som er internt til det, skønt det er rettet mod noget andet; dette objekt kalder han for det umiddelbare objekt), og et eksternt og virkeligt (*real*) objekt:

This requaesitum I term the object of the sign; – the immediate object, if it be the idea which the sign is built upon, the real object, if it be that real thing or circumstance upon which that idea is founded as on bed-rock. (MS 318:407)

For nærmere at forstå denne opdeling af objektbegrebet, dvs. hvordan det dynamiske objekt, som det opfattes igennem de umiddelbare objekter, i selve denne proces adskilles fra dem, gives her et eksempel. Antag, at jeg udbryder: 'Se lige den morsomme måde fyren dér går på!'; men som personen kommer tættere på, fremgår det, at det er en kvinde, ikke en fyr. Der var således tale om et vist mål af sandhed i min konstatering (en person kommer imod os), nok i hvert fald til at gøre os i stand til at reidentificere det samme individ og opdage, at min beskrivelse af hende som en fyr er forkert. (Måske er måden at gå på ikke så morsom længere, i det øjeblik kønnet identificeres korrekt)? Således er der et dynamisk objekt og et umiddelbart objekt. Det sidstnævnte er måden hvorpå det dynamiske objekt er repræsenteret; og opdelingen er foretaget ved at korrigere repræsentationen. Dette er muligt, netop, fordi repræsentationen er kompleks, dvs. den indeholder forskellige beskrivelser, indeksikale tegn osv., som gør os i stand til at danne yderligere repræsentationer (især observationer via sansninger) af de samme ting, som kan modsige visse aspekter af den originale repræsentation. Skellet mellem de to objekter er imidlertid ikke foretaget ved at stå uden for al tanke og repræsentation for dernæst at give sig til at sammenligne de umiddelbare med de dynamiske objekter. Virkelighed (*reality*) – det dynamiske objekt – er det, vi slutteligt ender med at repræsentere som et resultat af denne

proces med at teste en repræsentation mod andre og derigennem opdage og korrigere misrepræsentationer.

Et karakteristisk træk ved kommunikation er oftest det, at tegnets objekt ikke eksisterer i den forstand, at det objekt, som ytreren og fortolkeren begge tror på, kan være fuldstændig internt til deres respektive tro og tanker. Begrebet det umiddelbare objekt er netop designet til at indfange de tilfælde, hvor der ikke eksisterer et eksternt objekt i form af tro eller tanker for ytreren eller fortolkeren, som begge fortolker tegnet. Et ikke-eksisterende objekt er således identisk med det umiddelbare objekt af et givet tegn. Hvor et passende sprogligt tegn mangler, kan et tanketegn eller anden type mental repræsentation træde ind. Således kan det umiddelbare objekt defineres på denne måde (kursiv i original):

... an apprehension, approaching, however distantly, that of the Object strictly so-called, ought to be, and usually is, termed the 'immediate object' of the sign in the intention of the utterer. It may be that there is no such thing or fact in existence, or in any other mode of reality; but we surely shall not deny to the common picture of a phoenix or to a figure in naked truth of her well the name of a 'sign', simply because the bird is a fiction and Truth an *ens rationis* ... (MS 318:409)

Paradigmet her er tydeligvis dette 'Object strictly so-called'; i dette tilfælde et eksisterende individuelt objekt, hvorimod det 'immediate object' er en mental repræsentation eller et tanketegn af objektet og dets opfattede egenskaber. Det må medgives Peirce, at det objekt, ytreren intenderer at repræsentere for fortolkeren, kan være ikke-eksisterende. Men i så fald, i hvilken betydning af sammenhed er der tale om, når det gælder det samme interne tegnobjekt? (i) Ytreren intenderer at udtrykke noget om dette objekt; (ii) det samme objekt, som han intenderer at udtrykke noget om, eksisterer måske ikke. Fx hvis der refereres til et objekt med forskellige

egennavne i en tekst, kunne det objekt, der beskrives af (i) og (ii), være mere eller mindre identisk med et objekt som (iii), som er uafhængigt af og udtrykt i tegnet som sådan, og (iv) som er determineret af kollateral observation.

Antagelsen om, at vi her arbejder med det samme objekt synes således at være ufinderet. For hvordan kan det samme objekt være internt i tegnet, som ytreren intenderer at overføre noget med; og på den anden side være uafhængigt af og udtrykt af tegnet, således at vi ledes til at fremkalde yderligere observationer for dets bestemmelse? Dilemmaet er ikke udtømmende mellem disse to udsagn; dilemmaet opløses imidlertid, hvis der introduceres en distinktion mellem den erkendelsesteoretiske proces, det er at opnå en ide om et objekt repræsenteret af et tegn, som er det, (iii) og (iv) beskriver; og så på den anden side selve processen at danne et objekt, om hvilket vi allerede har opnået et bestemt begreb om, som er det (i) og (ii) drejer sig om. Derfor beskriver (i) og (ii) den ontologiske situation for ytreren af tegnet, hvorimod (iii) og (iv) gælder for fortolkeren, der former sit begreb om det samme objekt, ifølge princippet om det ontologiske kriterium for fortolkning i relation til det ytre tegn. Men objektet og ytreren af tegnet kan anses at udfylde den samme opgave i dannelsen af et tegn: De er begge instrumentale i den objektkonstitution, som tegnet repræsenterer. Dvs. ytreren og objektet (umiddelbar som dynamisk) er begge uafhængigt af og går forud for tegnet som sådan. Og både ytreren og objektet er også uafhængige af og går forud for tegnet, når det ytres med intentionen om at udtrykke noget om det uafhængige objekt.

Denne sekvens af præ- og postsemiotiske processer kan imidlertid udredes yderligere. Det er indlysende, at ytreren med intentionen om at ytre (i) også forudsætter (iii) og (iv): At foretage kollaterale, dvs. forberedende observationer som fx at se sig om, tage bestik af indicier med henblik på at finde frem til, hvad der faktisk er; dernæst reflektere over, hvad der perciperes; og efterfølgende, hvad der skal siges om et bestemt objekt. Det er dannelsen af denne overbevisningsproces, som resulterer i dannelsen af et 'immediate object',

dvs. en forestilling om, 'hvad der er'. Men selv hvis nogle umiddelbare objekter skulle besidde en udpræget fikseret form, så vil det ikke altid resultere i (men kunne muligvis forårsage), at jeg, givet en passende intention til at udtrykke noget relateret til objektet, som er præsenteret i min erfaring, ytrer et bestemt tegn. At danne et begreb om et objekt og forme en intention til at ytre noget om dette objekt er tydeligvis to helt forskellige aktiviteter. Men det er objektets sammenhed af forskellige umiddelbare objekter, der relaterer begge aktiviteter, og som vi forsøger at bevare i fortolkningen. Derfor kan analysen af den ontologiske situation af selve referencen til objektet opsummeres vha. princippet om sammenhed for forskellige umiddelbare objekter, som jeg formulerer som følger:

Når som helst en fortolkning af et tegn er vellykket udført, gælder det for fortolkeren, at hans ide om et uafhængigt og uudtrykt objekt dannet ved observation, perceptioner og tanker, kollateralt til det ytrede tegn, at tegnet relateres til det samme objekt som ytrerenes intentionelle forestilling om tegnobjektet, uanset om et sådant objekt eksisterer eller ej.

Det følger af omtalte princip, at det umiddelbare objekt, som ytreren intenderer, at det kommunikerede tegn skal henvise til, er uudtrykt og uafhængigt af det ytrede tegn som sådan, fordi det umiddelbare objekt var den forestilling om et objekt, der producerede tegnet; derimod kan tegnet i sig selv ikke udtrykke objektet. Men vi tvinges til at fortolke tegnet for at danne et begreb om objektet. Begrebet om det samme objekt er uafledeligt relativt til den semiotiske fortolkningskontekst. Det informative indhold af et tegn er det, som et tegn udtrykker om et bestemt individuelt (umiddelbart eller dynamisk) objekt, som allerede er identificeret. Tegnets informative indhold kan anvendes på det umiddelbare objekt og forudsætter dets identifikation. Derfor er den nødvendige betingelse for fortolkningen af et tegn det krav, at vi forstår, hvilken slags sammenhed der gælder for (umiddelbart/dynamisk), som tegnet er tiltænkt til at

repræsentere. Dvs. fortolkeren skal have forståelse for, hvad objektet drejer sig om, før vedkommende forstår, hvad tegnet 'siger'.

Opsummerende: Både for ytreren og for fortolkeren af tegnet er det altid nødvendigt at danne et begreb om et umiddelbart objekt, som begge i fortolkningsforløbet vil prøve at identificere med et dynamisk objekt og dets angivelige egenskaber. Dvs. enhver fremtidig fortolkning er baseret på en sammenhedsrelation mellem det umiddelbare objekt intenderet af ytreren og bestemt af fortolkeren. Og dette er præcis den konklusion, som Peirce kommer frem til:

The object and the interpretant are thus merely the two correlates of the sign; the one being the antecedent, the other consequent of the sign. Moreover, the sign being defined in terms of these correlative correlates, it is confidently to be expected that object and interpretant should precisely correspond, each to the other. In point of fact, we do find that immediate object and the emotional interpretant correspond, both being apprehensions, or are 'subjective' both, too, appertain to all signs without exception. (MS 318: 410)

Efter den foregående redegørelse er det nu let at opløse Ulbæks kritik. Der er ikke tale om noget 'dilemma' i redegørelsen for de fiktive tegns objekter: Det er Ulbæks dilemma, ikke Peirces. Således er det angivelige dilemma, han identificerer og formulerer i to punkter, en vildfarelse (1997:113 f). Vildfarelsen bygger på Dines Johansen fejlagtige fortolkning af Peirces objektbegreb, som Ulbæk ukritisk overtager, hvor Dines Johansen anfører: 'An important difference between an immediate and dynamical object from the point of view of the sign is that while every sign, per definition, has an immediate object it need not have a dynamical object' (Dines Johansen 1993:82). Men det er imidlertid forkert:

... the Real Object is just as essential to the Sign as the Immediate Object is, and for an obvious reason: the Immediate

Object is an 'ens rationis'. It has no reality apart from being an object of reason whose being consists in characters imported from the Real Object. (MS 793)¹²

Men som så mange andre Peirce-kommentatorer, kan Ulbæk ikke vente, før han har overbevist Peirce om en intern inkohærens. Det er imidlertid en uheldig indvending at vælge. *Non sequituren* her er Ulbæks; og den opstår fra den antagelse, at det dynamiske objekt i sig selv kun kan være en ontologisk entitet. Det dynamiske objekts karakter kan – som der er blevet redegjort for – også være fiktiv. Derudover kan determinationen *qua* den finale årsag også udgå fra fiktive objekter i form af generelle begreber og ideer, som påvist i tilfældet med tegnet føniks. Uanset hvordan vi prøver at imødegå Ulbæks kritik af Peirce, fører den ingen steder hen. Ulbæks nominalistiske kritik af opdelingen af objektet og dets determinerende egenskab er og bliver en karikatur af tvivlsom herkomst.

Men ikke nok med det. Ulbæk anfører videre: 'Skellet mellem det umiddelbare objekt og det dynamiske objekt svarer i virkeligheden til skellet mellem interpretant og objekt, snarere end Dines Johanssens forslag, at der er tale om to aspekter af objektpolen' (Ulbæk 1997:109). Det umiddelbare svar til sådan en fortolkning består i at insistere på, at det umiddelbare objekt er det, som tegnet ville betegne i aktualiseringen af dets umiddelbare interpretant. Hvad der er virkeligt, er det dynamiske objekt, som Peirce definerer som: '... that which is not whatever we happen to think it, but is unaffected by what we may think of it' (CP 8.12). Men det betyder jo ikke, at det umiddelbare objekt er identisk med interpretanten således, at det egentlige objekt er det dynamiske objekt. Således skulle det i Ulbæks fortolkning betyde, at det umiddelbare objekt blot er lig med tankeindholdet, og det dynamiske objekt altid er fysisk.

Imidlertid er der to ting at sige til Ulbæks kritik: (i) Et tegn er sandt, hvis dets umiddelbare objekt er et aspekt af dets dynamiske objekt. Heraf følger, at så kan det umiddelbare objekt ikke på den

ene eller anden måde være 'i' interpretanten. (ii) I det omfang et tegn kan misrepræsentere, må der være tale om en opdeling mellem tegnets umiddelbare objekt og dets dynamiske objekt. Dette er tilfældet, selv hvor der ikke er tale om nogen misrepræsentation, og hvor de to objekter er identiske: Hvis tegnet *kan* være forfejlet, følger det, at begge objekter *kunne* være forskellige, og derfor er de begrebsligt adskilt skønt identiske i virkeligheden.

Antag fx, at jeg hævder, at enhjørningen er en mytisk skabning med vinger. Her er der tale om en reference til noget fiktivt, og dog fortælles der noget forkert. Hvordan er det muligt? Der er virkelig tale om en myte, og jeg misrepræsenterede myten. Betyder det, at det dynamiske objekt i dette tilfælde er identisk med nogle gamle manuskripter? Men det var ikke det, jeg forsøgte at fortælle om. Det jeg derimod talte om, var enhjørningen – noget, som er uvirkeligt, men som har sin natur fastlagt af de gamle historier, de gamle manuskripter. Således er der tale om en genstridig virkelighed, selv når det gælder det mytiske. Dette betyder så også, at der ikke kan være umiddelbare objekter uden dynamiske objekter, jf. MS 793. Men det, at der er tale om en opdeling, behøver til gengæld ikke at betyde, at der altid er en forskel, fx vil de umiddelbare og dynamiske objekter for visse ikoner oftest (dog ikke altid) være identiske.

Samtlige kritikpunkter, Ulbæk har fremdraget i sin evaluering af Peirces objektbegreb, er nu tilbagevist og udstillet for det, de er. Dette fører nu over i en diskussion af interpretanten – og en korrigering af Ulbæks opfattelse af den.

2. Den ultimative logiske interpretant som vane

Det kritikpunkt, Ulbæk gør mest ud af at diskutere, angår interpretanten i den almene semiotiske relation. Som i det foregående afsnit er hans diskussion af interpretanten overvejende dikteret af Dines Johansens fremstilling i *Dialogical Semiosis*. Dines Johansen

gør i bogens forord opmærksom på, at bogen ikke er tiltænkt som en bog *om* Peirces filosofi; men derimod en bog forfattet *fra* et Peircesk perspektiv (Dines Johansen 1993:iv). Denne erklæring kunne indikere – var den ikke blevet ignoreret – at opgøret med Peirces semiotik måske snarere burde have fundet sted ud fra Peirces skrifter. På den anden side er der heller ingen garanti for, at Ulbæk ville have kommet til en anden opfattelse af Peirce, havde han taget besværligheden op (og det er det, det er!) og sat sig ind i primærlitteraturen.

Ulbæk afgrænser sin diskussion til bestemte aspekter af interpretanten, nemlig dem, som er afledt af hans tese: At Peirces semiotik ikke forklarer betydning, men netop forudsætter den. Anskuet fra den vinkel bliver det indlysende, hvorfor det bliver interpretanten, der vies mest opmærksomhed. For som Ulbæk antager, så er det i 'forbindelsen mellem interpretanten og tegnet (repræsentamen), [at] tegnets betydning lægges frem' (Ulbæk 1997:114). Endvidere annoncerer Ulbæk: 'De afgørende egenskaber som jeg vil opholde mig ved, er (1) at interpretanten selv er et tegn; (2) at interpretantens forhold til tegnet (repræsentamen) er en oversættelsesrelation' (ibid). Betragtet som et generelt udsagn om interpretanten, er det i hvert fald kontroversielt, at de to anførte egenskaber (hvis det virkelig *er* interpretantens egenskaber) er 'afgørende' i dette ords normale betydning (SS:197).¹³

Den lære, som optager Ulbæk, og som han gør meget ud af, hører til en tidlig fase i Peirces teoriudvikling, som han løbende udvikler, men i 1907 forkaster. Den omtalte lære, som der her tænkes på, er doktrinen om tanketegnet fra 1868-69 udgivet i en serie af artikler i *Journal of Speculative Philosophy*, hvor semiotik udelukkende bliver identificeret som en teori om tanken. Ifølge den lære udgør en tanke et kontinuum af tanketegn, som fortolker disse tanketegn; og enhver tanke er en interpretant af foregående tanker *som* tegn, der efterfølgende er tegn på tanketegn *som* interpretanter. Tanke-tegnene, som en given tanke, T, fortolker, determinerer T's referent eller objekt. Og de tanketegn, i hvilke T er fortolket, determinerer T's betydning eller det, som T repræsenterer om sit objekt. Kort

sagt: Den lære, Ulbæk slår ned på og kritiserer, er den, hvor intet betegnes, med mindre det fortolkes, eller bliver i stand til at blive fortolket i endnu et tegn.

Dette interpretantbegreb forlades i 1902. Men det skal ikke forstås sådan, at ethvert tegn ikke behøver en interpretant, men fra 1902 og frem identificerer Peirce kun interpretanten (senere kaldt umiddelbar) som en potentialitet (W 2:225). Heraf følger det også, at tanker ikke behøver at være interpretanter af foregående tanker, ligesom interpretanterne ikke behøver at blive fortolket af efterfølgende tanker.¹⁴

Opgaven bliver nu at få undersøgt, om enhver interpretant, mulig som potentiel, behøver at være et *tegn* og derved noget, som er relativt i forhold til et videre tegn (muligt eller potentielt), der efterfølgende fortolker det. Eller med Ulbæks formulering (parfraseret): *om* interpretanten *qua* tegn fører til en 'uendelig regres', og dermed om: 'Interpretanten [er] en tom kategori og dermed overflødig!' (1997:116)?

Den passage Ulbæk citerer, hvor interpretanten beskrives som et tegn, er fra CP 2.228, dateret 1897. I 1897 har Peirce allerede udvidet sin tegnteori væsentligt i forhold til 1868-69. I 1885 udvikler Peirce og hans elev O. H. Mitchell kvantifikationsbegrebet (W 5:164), og i disse bestræbelser opdager de en ny form for indekstegn, som har konsekvenser for teorien om tanketegnet. Denne opdagelse er af afgørende betydning for Peirces semiotiske teori og i særdeleshed for interpretantbegrebet. Peirce beskriver det indeksikale tegn således: 'The index asserts nothing; it only says 'there'! It takes hold of our eyes, as it were, and forcibly directs them to a particular object, and there it stops. Demonstrative and relative pronouns are nearly pure indices, because they denote things without describing them ...' (ibid). Opdagelsen af det indeksikale tegn kan meget vel være medvirkende til, eller ligefrem drivkraften for, den omtalte forkastelse af tanketegnsteorien.

Af citatet fremgår det, at det indeksikale tegn ikke kan anses som en tanke; det er derfor heller ikke begrebsligt, generelt eller be-

skrivende. Endvidere medfører det, at interpretanten for et indeks udløser en handling, nemlig opmærksomhed. Indekset dirigerer (uden at beskrive) opmærksomheden og dermed øjnene mod det angivelige objekt. Heraf følger det, at interpretanten kan udvides med andre handlinger fra andre agenter, bevidste som ubevidste. Andre semiotiske konsekvenser af indekset kunne anføres, men pointen er, at i kraft af indekset kan der være tanker direkte sammenkædet med objekter, forudsat at objektet er relateret uden tankens mediering: 'there must be a direct dual relation [...] independent of the mind using the sign' (op.cit., 163). Dvs. hvis et objekt er udpeget inden for en given erkendelse, så er det ikke et spørgsmål om, at enhver tanke skal fortolke en række foregående tanker for at have et objekt.

Som en konsekvens af indekset udvider Peirce senere tegnteori- en til også at omfatte ord, farveeksempler, diagrammer, vejrhaner, medicinske symptomer, musikalsk udfoldelse osv. Disse udvidelser fører også til en revurdering af interpretanten, så denne nu ikke blot er tanker, men også følelser og handlinger. I et brev til Lady Welby, 1904, skriver Peirce:

A sign mediates between the *interpretant* sign and its object. Taking sign in its broadest sense, its interpretant is not necessarily a sign. Any concept is a sign, of course [...] But we may take a sign in so broad a sense that the interpretant of it is not a thought, but an action or experience, or we may even so enlarge the meaning of the sign that its interpretant is a mere quality of feeling. (CP 8.332, kursiv i original.)

Senere, i 1906, opdeler han interpretanten i tre typer: følelser, udfoldelse (*exertions*) og tegn (CP 4.536).¹⁵ Men da tanker ikke helt kan fortolkes i følelser eller 'exertions', må en tankes interpretant altid være et tegn. Det er først i 1907, et meget afgørende år i Peirces teoriudvikling, at han introducerer terminologien 'emotional', 'energetic', 'logical' som en omdøbning af trikotomien af interpre-

tanter fra 1906 (CP 2.242; 274; 275; SS:111). Ganske vist argumenterer Peirce for, at den logiske interpretant også er et tegn for sandhed, men i tillæg til det introducerer han endnu en interpretant:

I do not deny that a concept, or a general mental sign, may be a logical interpretant; I only insist that it cannot be the final¹⁶ logical interpretant, for the reason that it is itself a sign of that very kind that has itself a logical interpretant. The habit alone, though it may be a sign in some other way, is not a sign in that way in which the sign of which it is the logical interpretant is a sign. (EP 2 1998: 418)

Og:

... the *ultimate* logical interpretant of the concept [...] that is not a sign but is of general application is a *habit-change*; meaning by a habit-change a modification of a person's tendencies toward action. (CP 5.476, kursiv i original)

Argumentet for at identificere den ultimative logiske interpretant med handlingsvaner eller med forandringer i disse vaner er følgende: vaner fortolker tanker, men dette sker ikke i kraft af, at vaner er ligesom tanker eller tegn; men fordi vanen kan fortolke tanken i kraft af, at vanen og tanken korrelerer i generalitet (CP 4.536).¹⁷ Og det er præcis for at imødegå de indvendinger, som bl.a. Ulbæk fremsætter, nemlig at Peirce ikke forklarer betydning, men forudsætter den, at den ultimative logiske interpretant introduceres. For havde han fastholdt sin lære fra 1868-1869, hvor et tanketegn er fortolket i endnu et tanketegn *ad infinitum*, var betydning blot blevet unddraget til det næste interpretanttegn. Derved ville Peirces semiotik kunne erklæres skyldig i en ondsindet uendelig regres eller i uendelig semiosis og alle de andre prædikater, som især post-modernistiske tænkere ynder at hæfte på teorien.

Det kunne nu indvendes, at med introduktionen af den ultimative logiske interpretant blandt de logiske interpretanter, er der netop tale om en *ad hoc*-løsning, ligesom Bertrand Russells lancering af metasproget i forsøget på at omgå sproglig refleksivitet havde karakter af en *ad hoc*-løsning. Men uanset om der er tale om en sådan løsning eller ej, er læren fra 1868-69 om tanketegnet behæftet med vanskeligheder. Hvis betydningen hele tiden overdrages til et nyt interpretanttegn i det uendelige, kan der tydeligvis ikke være tale om betydning, men snarere det modsatte. I en interessant passage fra 1868 forsøger Peirce at bortforklare denne indvending ved i stedet at argumentere, at unddragelsen af betydning *er* betydning slet og ret:

[N]o present actual thought (which is a mere feeling) has any meaning, any intellectual value; for this lies not in what is actually thought, but in what this thought may be connected with in representation by subsequent thoughts; so that the meaning of a thought is altogether virtual. It may be objected, that if no thought has any meaning, all thought is without meaning. But this is a fallacy similar to saying, that, if in no one of the successive spaces which a body fills there is room for motion, there is no room throughout the whole. At no one instant in my state of mind is there cognition or representation, but in the relation of my states of mind at different instants there is. (W 2: 227)

Er dette argument overbevisende? Hvis det er tilfældet, at betydning opstår i tegnet som et resultat af interpretanten, men at interpretanten selv er endnu et tegn, som kræver fortolkning, er betydning blot videregivet fra et tegn til et andet. Men argumentet synes også at levne plads til en alternativ tese, hvor Peirce kunne argumentere for, at betydningsdannelsen består i selve processen, dvs. betydningen er ikke givet *i kraft af* en interpretant (der angiveligt indeholder betydningen), men snarere i selve fortolkningspro-

cessen. En sådan tese om processuel betydningsdannelse, hvis det er Peirces tese, forekommer dog at strande på manglende støtte. Hvad Peirce nu mangler at vise, er, at betydning rent faktisk opstår *i* processen, hvor et tegn afløses af et andet. Det er der bevisbyrden ligger.

Givet de fremdragne problemer, som er knyttet til den tidlige lære om tanketegnet, forekommer det ikke vanskeligt at se, at Peirce er tvunget til at videreudvikle sin tegnteori. For konsistent med den spekulative teori om tanken, findes også Peirces berømte betydningsteori fra 1878 (senere kaldt 'pragmati(ci)sm'). Denne teori indeholder imidlertid også ansatser til en anden betydningsteori end den fra 1868-69. I denne argumenterer Peirce for, at der er behov for en regel for at kunne opnå en klarhed af 3. grad over ideer, som rækker ud over de gamle regler for klarhed (som Peirce kaldte henholdsvis *familiarity* og *distinctness* (verbal definition)). Dvs. den pragmaticistiske betydningsteori fra 1878 med dens klarhed af 1. og 2. grad identificerede udelukkende klarhed igennem sproglig relation. Denne regel af klarhed af 3. grad fandt han i anvendelsen af ideer: 'our action has exclusive reference to what affects the senses, our habit has the same bearing as our action, our belief has the same as our habit, our conception the same as our belief' (W 3:266). Heraf følger det, at betydningsforskelle kun er forskelle, hvis de gør en forskel i praksis: 'no distinction of meaning so fine as to consist in anything but a difference of practice' (W 3:265). Men denne regel bliver imidlertid forklaret udelukkende vha. begreber:

Consider what effects, which might conceivably have practical bearings, we conceive the object of our conception to have. Then our conception of these effects is the whole of our conception of the object. (op.cit., 266)¹⁸

Hagen ved denne regel er, at begreber er verbale tegn, som er generelle i betydning – ligesom fællesnavne og adjektiver osv. Derfor

kan det stadig indvendes, at denne 3. grad af klarhed stadig kun er opnået ved at oversætte ord til ord, selvom det sidste ord dog repræsenterer betingelsesrelationer mellem handlinger og deres sanselige effekter. Enhver sproglig formulering i denne konception, som ikke kan oversættes, mangler således en klar betydning. 1878-læren synes derfor at være en forbedring i forhold til 1868/69-læren, idet den dels anerkender vigtigheden af den mulige praktiske betydning af vaner eller betingelsesregler, og dels relaterer betydning til praksis, fordi den insisterer på ord, der repræsenterer praksis. Desuden rummer teorien den fordel, at den gør det muligt at tilvejebringe en redegørelse for, hvordan ideer forbinder sig til den ekstra-sproglige verden, og hvordan det er muligt at teste disse ideer med den ikke-sproglige erfaring af verden.

Til gengæld har den også visse svagheder, bl.a. giver den stadig plads til 1869/69-læren. Det er først i 1907, hvor Peirce introducerer handlingsvaner og ikke deres begrebslige formulering som det, der udgør betydningen af intellektuelle tegn *som* begreber, at svaghederne i den pragmatiske betydningsteori elimineres. At det er tilfældet, fremgår tydeligt i MS 318 fra 1907, hvor det i en (upubliceret) passage hedder:

[F]ar from holding that a sign can be the 'naked', that is, the ultimate meaning of a sign, I was just about to insist that it cannot be so; and the great enigma that leads up to pragmatism, – at least to my form of the doctrine, – is, 'What can this naked or ultimate meaning be?'

Endvidere:

The concept which is a logical interpretant is only imperfectly so. It somewhat partakes of the nature of a verbal definition, and is inferior to the habit, in much the same way, as a verbal definition is to the real definition. The deliberately formed, self-analyzing habit – self-analyzing because formed

by the aid of the exercises that nourished it – is the living definition, the veritable and final [i.e., ultimate] logical interpretant. (CP 5.491.)

Således er betydningen af et ord ikke dets oversættelse til andre ord, men er snarere den praktiske betydning af at acceptere dets anvendelse til dette eller hint. Denne praktiske betydning er den ultimative logiske interpretant. Ultimativ, fordi det ikke kræver flere fortolkninger for at give betydning til det tegn, som det fortolker. Heraf følger det, at betydning ikke ender i 'uendelig regres' (Ulbæk 1997:116) eller 'the indefiniteness of reference' (Derrida 1974: 49) eller 'unlimited semiosis' (Eco 1976:68-72).

Den ultimative logiske interpretant er således identisk med vanen:

To say that I hold that the import, or adequate ultimate interpretation, of a concept is contained, not in any deed or deeds that will ever be done, but in a habit of conduct, or general moral determination of whatever procedure there *may come to be*, is no more than to say that I am a pragmatist. (CP 5.504, kursiv i original)

Denne omtalte 'habit of conduct', hvor betydningen af et begreb skal findes, er det man ville danne ved at inkorporere begrebet eller ved at anvende det på specifikke emner. Hvis jeg fx tror, at kogepladen er varm, er jeg disponeret til at handle i forhold til den, dvs. at undgå den ud fra visse formål, men omgås den ud fra andre. At besidde begrebet varme er ensbetydende med at være parat til at *danne* sådanne dispositioner. Det er at forvente, at ud fra observationen af visse effekter, at visse andre vil forekomme eller kan fremprovokeres til at forekomme, hvis bestemte betingelser imødegås. Imidlertid er det ikke muligt at specificere alle de dispositioner som en person, der inkorporerer et begreb, ville danne. Men det er ikke et anliggende eller på anden vis et problem for Peirce, for det

viser bare begrebernes åbenhed til at vokse, som erfaringsgrundlaget forøges.

Hvis denne redegørelse ellers er i overensstemmelse med Peirces 1907-lære, er der således ikke tale om, at interpretanten er en 'tom kategori' eller på anden vis 'overflødig', som Ulbæk hævder. Det er muligt, at interpretanten indeholder en række andre svagheder, men tom og overflødig er den ikke. De to egenskaber Ulbæk fokuserer på ved interpretanten – at den er tegn og oversættelse – kan ikke anses som inkohærent uden at undertrykke den sene Peirce. Ved at revidere sit begreb om interpretanten i 1907, når han efterfølgende frem til, at fortolkningsprocessen ikke består i en oversættelsesrelation men i en forklaring, som tilmed kan nå et pludseligt stop ved den ultimative logiske interpretant. Konsekvensen af denne begrebsrevidering er bl.a., at Peirce således får gjort plads til en forklaring af intentionalitet.

3. Sammenfatning og konklusion

I den foranstående redegørelse har intentionen været den at tilbagegive Ulbæks kritik af Peirce over to punkter som uberettiget. Der er blevet gjort rede for, at betydning ikke er definitivt givet her og nu men er udvidet til også at omfatte en fortolkende dimension. Herefter bliver det for så vidt muligt at bestemme betydningsindholdet af et tegn i kraft af den handling, som det involverer eller foreskriver. At finde Peirce skyldig på grund af noget underordnet – hans 'mangelfulde' redegørelse for betydning, svarer således til at domfælde Al Capone for at have undladt at betale skat.

I diskussionen af Ulbæks fortolkning af Peirce er vægten lagt på de aspekter, der angår og knytter sig til de tekniske elementer i semiosen. Men andre af Ulbæks kritikpunkter kunne ligeså vel have været taget op. Hvad der tænkes på her er afsnittet om 'kompositionalitet' samt visse af Ulbæks slutnoter, men grundet pladsmangel kan dette desværre ikke diskuteres her.

Det kunne meget vel tænkes, at Ulbæk simpelthen har en anden idé om, hvad semiotik skal beskæftige sig med. En sådan idé vil imidlertid forhindre en tilstrækkelig effektiv inddragelse af Peirces semiotik, idet Ulbæks fortolkningsresultat kunne være defineret på forhånd. Det ejendommelige ved Ulbæks kritik er, at den synes at følge veltrådte stier, hvor det blot handler om at slå ned på tilsyneladende modsigelser og så efterfølgende gøre et stort nummer ud af dem. Når man forlader sig på en sådan kritisk praksis, kommer man uundgåeligt i problemer, når det gælder Peirce. Ulbæk er her et godt eksempel. Ved at dekonstektualisere de aspekter han sætter sig for at diskutere hos Peirce, kan han efterfølgende let 'vise', at Peirce er skyldig i selvmodsigelse (som så mange andre af Peirces kritikere har været fristede til). Men Ulbæk læser ikke sin tekst særlig omhyggeligt. Eller hvis han gør, så vælger han nogle tekstpassager ud og undertrykker andre. Ingen af delene kan anbefales. Som kritik betragtet, hvis der er tale om kritik, må Ulbæks kategoriseres som en veritabel fordrejning af Peirce.

I Peirces filosofi som i biblen kan så godt som ethvert budskab findes, hvis man ønsker det, forudsat det søges med tilstrækkelig determination. Til dette skal måske tilføjes: Og forudsat, at man er parat til at ignorere mere åbenbare budskaber.

*Blangstedgårds Allé 83 st.
DK-5220 Odense SØ*

Noter

1. Der er visse af Ulbæks kritikpunkter, som jeg ikke har fundet stærke nok i værdi til at blive taget op her. I denne kategori falder fx argumenterne (i) at fordi den type af tegn Peirce kalder naturlige indekser (*reagents*) ikke opnår betydning igennem en semiotisk form, så kan vi konkludere, at de naturlige indekser ikke kan regnes som *semiotiske* tegn. (a) Ulbæk antager,

at i og med Peirce betragter indekset som et semiotisk tegn, så har han *ipso facto* forvekslet semiotik med erkendelsesteori. Men heri indsmugler han imidlertid en falsk modsætning, for semiotik står ikke i modsætning til erkendelsesteori: Semiotik *er* erkendelsesteori. (Det er kun Ulbæks snæversynede opfattelse af semiotik, at det udelukkende skal beskæftige sig med konventionelle tegn, der står i modsætning til erkendelsesteori). (b) Hvis kriteriet for, at et tegn er semiotisk, består i, at det får betydning gennem en form, så *kan* indekser leve op til dette krav: Det typiske indeks indeholder jo et ikon, fx det faldende græs, i den forstand at retningen for græssets fald ligner retningen for vinden. Endvidere er der i det typiske indeks et ikon involveret i fodsporet på stranden af formmæssig karakter: 'In so far as the Index is effected by the Object, it necessarily has some Quality in common with the Object, and it is in respect to these that it refers to the Object. It does, therefore involve a sort of Icon' (CP 2.2.48). Altså: Et indeks dirigerer forstanden i retning af et aspekt af virkeligheden, og ikonet tilvejebringer information om dette aspekt. (ii) På basis af to citater, hvor Peirce tilsyneladende gør semiotik synonymt med logik, ser Ulbæk et problem. Men der ikke noget problem her. Peirce skelner mellem en bred og snæver forståelse af logik (CP 1.444). Logik er kun lig med semiotik, når der er tale om disciplinen 'Critical logic', som alene konstituerer den snævre forstand af logik som 'treats the formal conditions of the truth of symbols' (CP 1444). Og denne består af analyse og klassifikation af en speciel kategori af tegn, nemlig argumenter. Hvorimod logik i den brede forstand (*Speculative grammar*) angår analyse og klassifikation af *alle* tegn.

2. I senere hensigtserklæringer hedder det endvidere (s.102): 'I det følgende vil jeg vise, at ... den peircianske tradition tager fejl, når de[n] hævder, de[n] forklarer betydning'. Desuden (s.105): ' – I det følgende vil jeg demonstrere, at Peirces teori om tegnet måske både er mere banal, end tegntaxonomierne lader formode, og mere problematisk, end de fleste semiotikere vil erkende'.
3. Short (1996:492 ff) formulerer et metodologisk princip i tre punkter for studiet af Peirces teoriudvikling. Her er essensen (s. 518): '[T]hat we attend carefully to changes in Peirce's ideas, that we not be guided by terminology alone but concentrate on how the terms used are defined, and that we follow out the logical implications of what is said, regardless of whether Peirce himself did the same'.
4. På dette punkt hersker der imidlertid uenighed mellem to fremragende Peirce-forskere: J. M. Ransdell og T. L. Short. Ransdell erklærer fx (Rans-

dell 1966:5n6) at: 'for my own part, I do not think Peirce's 'final' system differs essentially from his earlier work in its foundational ideas'. Short anfører, *op.cit.*, s. 517: 'To suppose that Peirce's earlier and later semiotic are a piece is to imply that the latter is internally inconsistent'!

5. Ulbælks anliggende er tydeligvis dobbelt. Han forsøger at slå to fluer med et smæk. Hans kritik af Peirce er *ipso facto* også en kritik af Dines Johansen. At lade Dines Johansens bog diktere forståelsesrammen for en kritik af Peirces tegnære *in toto* forekommer uheldigt. Deri ligger ikke nogen implicit kritik af Dines Johansens bog, men spørgsmålet går derimod på det sunde i at foretage et opgør med en tænker på baggrund af sekundærlitteratur om den pågældende tænker. Vi skal senere se, hvor galt en sådan strategi kan gå!
6. Der er også undtagelser i den kontinentale semiotik, her tænker jeg bl.a. på Karl. Bühlers organonmodel.
7. Peirce skelner i sin trikotomiske kategorilære mellem Firstness eller 'possibility' (*mulighed*), Secondness eller 'existence' (*eksistens*) og Thirdness eller 'reality' (*virkelighed*), som er tre helt generelle værensmåder for fænomener. 'Firstness is the mode of being which consists in its subject being positively such as it is regardless of aught else. This can only be a possibility. For as long as things do not act upon one another, there is no sense or meaning in saying that they have any being, unless it be that they are such in themselves that they may perhaps come into relation with others' (CP 1.25). Peirce skelner – når han da ikke selv bliver offer for sin egen terminologiske ekstravagance – mellem ren mulighed (*pure possibility*) og potentialitet (*potentiality*). Når der er tale om potentialitet, gør Peirce gældende, at der er tale om en disposition til at blive aktualiseret på en bestemt måde. Ren mulighed derimod synes at involvere en betingelse, som er ubestemt i henseende til den efterfølgende type af aktualiteter. (Cf. CP 1.422; 6.221 for tvetydigheden.)

Dernæst 'eksistens', 'eksisterer' eller 'aktuel', som han bruger i snæver forstand, og som udelukkende henviser til reaktioner i tid og rum og til 'reactants' af disse reaktioner. (Denne anti-aristoteliske tese, som Peirce antog i denne henseende, er, at reaktanten er konstitueret ved selve reaktionen). Kort sagt: en eksistent (*existent*) er en rum-tidslig partikularitet. Disse partikulariteter, påstod Peirce, er ikke virkelige, undtagen for så vidt at de er komponeret af lovstyrede reaktionskontinua eller er reaktioner indeholdt i et sådan lovkontinuum. Det er lovformelig-

heden, der konstituerer virkeligheden af det virkelige, skønt ingen lov er virkelig, med mindre den faktisk styrer faktiske reaktioner. Men selv hvis den styrer faktiske reaktioner, så kan en lov ikke reduceres til blot at være en samling af sådanne reaktioner. Det angår ikke kun, hvad der faktisk forekommer, men angår altid også, hvad der *ville* forekomme eller *ville have* forekommet under modfaktuelle betingelser.

'Virkelighed' eller 'det virkelige' er ikke begrænset til den aktuelle værensmåde (Secondness), som bl.a. er kendetegnet ved individuelle ting i tid og rum. Ud over det angår virkelighed også det, som er virkeligt, men som ikke er fuldstændigt bestemt 'since not presenting itself in actually objectified form' (CP 6.365) som konkret eksistens i tid og rum (*hic et nunc*). Denne pointe udtrykker Peirce således: 'the *will-be's*, the actually *is's* and the *have been's* are not the sum of the reals. They only cover actuality. There are besides *would be's* and *can be's* that are real' (CP 8.216). Dvs. ud over den aktuelle verden med dens eksisterende ting og egenskaber er der tillige realiteten af tings egenskaber i form af dispositioner, tilbøjeligheder, tendenser, og vaner. Det karakteristiske ved dem er imidlertid, at de beskrives som virkelige, selv om de ikke er blevet testet *per se*.

8. Det kan også formuleres sådan her. Når Ulbæk nominalistisk spørger: Hvordan kan begrebet føniks determinere dvs. indskrænke repræsentationen af en given føniks? Antag, at jeg beder Ulbæk om at repræsentere sagnfuglen føniks, enten ved at tegne eller bare ved at beskrive den med ord. Ulbæk vil skabe et tegn, der repræsenterer objektet. Men før han skaber en instans af begrebet føniks, må begrebet om føniks være til stede i bevidstheden. Og som Ulbæk løbende repræsenterer begrebet, vil han opdage mange muligheder, og han vil kun udvælge de essentielle egenskaber, som er forenelige med definitionen af føniks. Således som tegnet er skabt, vil det være direkte determineret eller påvirket af hans opfattelse af det pågældende begreb om føniks og kun indirekte påvirket af begrebet i sig selv. Forandrer Ulbæk sit begreb om føniks, vil den repræsentation, han foretager, tillige blive forandret som en direkte konsekvens. Bemærk, at determinationen udgår fra en fabrikeret entitet, men ikke som en *mekanisk* kausalitet.
9. Ulbæk (1997:113). Er Ulbæks indvending udtryk for nominalistiske betænkeligheder ved at tale om abstrakter?
10. Se Dines Johansen, *op. cit.*, p. 81: 'From this perspective, the dynamical object is related to the sign in two ways: It is a force exerting an influence on the sign, sometimes by causation, as in the case of the weather-

cock, and sometimes by determination in the sense of specifying the sign'.

11. Se også (Short 1998:30 & 63n8).
12. Se også online: <http://www.helsinki.fi/science/commens/ms793.html>
13. *Afgørende?* – For Ulbæk? – Peirce?
14. Bemærk også, at Peirce i 1907 med henvisning til sin tidligere teori om tanketegn erklærer at: 'a chain of signs that conveys a given meaning can, in many cases, at any rate, be neither beginningless nor endless'. Ikke nok med det, så må der også være: 'some other mental element than a sign that can endow a sign with a meaning' (MS 318).
15. Peirce taler i den forbindelse om interpretanten som 'proper significate effects': 'These we find to be of three general classes. [...] The first proper significate effect of a sign is a feeling produced by it. There is almost always a feeling which we come to interpret as evidence that we comprehend the proper effect of the sign. [...] This 'emotional interpretant', as I call it, may amount to not much more than a feeling of recognition; and in some cases it is the only proper significate effect that the sign produces. [...] If a sign produces any further proper significate effect, it will do so through the mediation of the emotional interpretant, and such further effect will always involve an effort. I call it the energetic interpretant. The effort may be a muscular one, as it is in the case of the command to ground arms; but it is much more usually an exertion upon the Inner World, a mental effort' (MS 318).
16. Her skal man ikke lade sig forvirre; ganske vist bruger Peirce undertiden som i CP 8.314 'final' og 'ultimate' synonymt for den finale interpretant. Inkonsistens? Måske. Men der er ikke tale om forvirring her, idet begrebets forskellige forekomster ikke fører til flertydighed. Peirces intenderede begreb i det angivne citat er selvfølgelig 'ultimate', som han i øvrigt normalt bruger det, dvs. det henviser til en ikke-verbal logisk interpretant.
17. 'The habit alone, though it may be a sign in some other way, is not a sign in that way in which that sign of which it is the logical interpretant is a sign. The habit conjoined with the motive and the conditions has the action for its energetic interpretant; *but action cannot be a logical interpretant, because it lacks generality*' (CP 5.491; min kursiv, SL).
18. Maksimet er i øvrigt paradigmatiske for Peirces oversættelsesteori: Et begreb oversættes til andre begreber hverken mere eller mindre. I 1906 hævder Peirce, at et formål med 'this employment five times over of

derivatives of *concupere*' var 'to avoid all danger of being understood as attempting to explain a concept [...] by anything but concepts' (CP 5.402n3, kursiv i original).

Henvisninger til Peirce

Referencer til Charles S. Peirces skrifter i denne artikel er som følger. 'MS' henviser til Peirce-manuskripterne, som er tilgængelige på mikrofilm ved Harvard Universitet. 'CP n. m' henviser til *Collected Papers*, hvor n er nummeret på bindet og m nummeret på paragraffen. 'W n: m' henviser til den nye, men endnu ufuldstændige *The Writings of Charles Sanders Peirce*, hvor n er bindnummeret og m sidenummeret. 'NE n: m' henviser til *The New Elements of Mathematics*, hvor n er nummeret på bindet og m er sidenummeret. 'EP n: m' henviser til *The Essential Peirce*, hvor n er bindnummeret og m er sidenummeret. 'SS: n' henviser til *Semiotic and Significs*, hvor n er sidenummeret. R-n refererer til *Annotated Catalogue of the Papers of Charles S. Peirce*, hvor n er manuskriptnummeret.

- (CP) 1931-1958. *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. 8 bd. C. Hartshorne, P. Weiss & A. Burks, (eds.) Cambridge Mass.: Harvard University Press.
- (EP) 1992-8. *The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings*. 2 bd. The Peirce Edition Projects. N. Houser and C. Kloesel (eds.) Bloomington: Indiana University Press.
- (MS) 1963-6. *The Charles S. Peirce Papers*. The Houghton Library. Cambridge, Mass: Harvard University Library Micro reproduction service. 30 wheels of microfilm.
- (NE) 1976. *The New Elements Of Mathematics by Charles S. Peirce*. 4 bd. C. Eisele (ed.), Mouton: The Hague.
- (R) 1967. *Annotated Catalogue of the Papers of Charles S. Peirce*. R. S. Robin. Worcester: University of Massachusetts Press.
- (SS) 1977. *Semiotic and Significs: The Correspondence between Charles S. Peirce and Victoria Lady Welby*. C. S. Hardwick (ed.) Bloomington: Indiana University Press.
- (W) 1982-. *Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition*. 6. bd. M. Fish, E. Moore, C. Kloesel and N. Houser (eds.). Bloomington: Indiana University Press.

Litteratur

- Boler, John F. 1963. *Charles Peirce and Scholastic Realism: A Study of Peirce's Relation to John Duns Scotus*. Seattle: University of Washington Press.
- Bühler, Karl 1934. *Sprachtheorie*. Jena: Fischer
- Derrida, Jacques 1974. *Of Grammatology*. trans. by G.C. Spivak. Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Eco, Umberto 1976. *A Theory of Semiotics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Fish, Max W. 1978. Peirce's General Theory of Sign. Sight, Sound and Sense, T. Sebeok (ed.) Bloomington: Indiana University Press. 31-70.
- Gouge, Thomas A. 1965. Peirce's Index. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 1.52-70.
- Johansen, Jørgen Dines 1993. *Dialogical Semiosis*. Bloomington: Indiana University Press.
- Johansen, Jørgen Dines 1993b. Let Sleeping Signs Lie. On Signs, Objects, and Communication. *Semiotica* 97.271-295.
- Johansen, Jørgen Dines & Larsen Svend Erik 1997. *Semiotik og Lingvistik. Sider af en familiesaga*. Nydanske Studier & Almen Kommunikations-teori 22.65-95. København: Dansk lærerforeningen.
- Lalor, Brendan J. 1997. The Classification of Peirce's Interpretants. *Semiotica* 114 (1/2).31-40.
- Liszka, James J. 1990. Peirce's Interpretant. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 26 (1).17-62.
- Ransdell, J. M. 1996. *Charles Peirce: The Idea of Representation*. Ph.D. Dissertation. Columbia: Columbia University.
- Saussure, Ferdinand de 1922. *Cours de linguistique générale*. Grande Bibliothèque Payot.
- Savan, David 1988. *An Introduction to C. S. Peirce's Full System of Semeiotic*. Toronto: Toronto Semiotic Circle.
- Short, Thomas L. 1980a. An Analysis of Conceptual Change. *American Philosophical Quarterly* 17 (4).301-309.
- Short, Thomas L. 1980b. Peirce and the Incommensurability. *The Monist* 63 (3).316-328.
- Short, Thomas L. 1981a. Semeiosis and Intentionality. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 17 (3).197-223.

- Short, Thomas L. 1981b. Peirce's Concept of Final Causation. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 17 (4).369-382.
- Short, Thomas L. 1982. Life Among Legisations. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 18 (4).285-310.
- Short, Thomas L. 1983. Teleology in Nature. *American Philosophical Quarterly* 20 (4).311-320.
- Short, Thomas L. 1984. Some Problems Concerning Peirce's Conceptions of Concepts and Propositions. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 29 (1).20-37.
- Short, Thomas L. 1986. What They Said in Amsterdam: Peirce's Semiotic Today. *Semiotica* 60.103-128.
- Short, Thomas L. 1988a. Hypostatic Abstraction in Empirical Science. *Grazer Philosophische Studien* 32.51-68.
- Short, Thomas L. 1988b. The Growth of Symbols. *Cruzeiro Semiotico* 8. 81-87.
- Short, Thomas L. 1988c. Why We Prefer Peirce to Saussure. 13th Annual Meeting, Vol. 13, Papers. T. Prewitt & J. Deely (eds.). 124-130. University Press of America.
- Short, Thomas L. 1992. Peirce's Semiotic Theory of the Self. *Semiotica* 91. 109-131.
- Short, Thomas L. 1994a. David Savan's Defense of Semiotic Realism. *Semiotica* 98.243-263.
- Short, Thomas L. 1994b. On Hermeticism in Semiotics. *The Peirce Seminar Papers*, Vol. 2, M. Shapiro & M. Haley (eds.). 231-259. Providence, RI: Bergham Books.
- Short, Thomas L. 1996. Review Essay. *Synthese* 106.409-430.
- Short, Thomas L. 1996b. Interpreting Peirce's Interpretant: A Response to Lalor, Liszka, and Meyers. *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 32 (4).488-541.
- Short, Thomas L. 1997. Hypostatic Abstraction in Self-consciousness. *The Rule of Reason: The Philosophy of Charles S. Peirce*, J. Brunning & P. Forster (eds.). 289-308.
- Short, Thomas L. 1998. What's the Use. *Semiotica* 122.1-68.
- Short, Thomas L. 1998. Jakobson's Problematic Appropriation of Peirce. *The Peirce Seminar Papers: Essays in Semiotic Analysis*. M. Shapiro (ed.) 3.89-123. New York: Peter Lang.
- Short, Thomas L. 1999. Teleology and Linguistic Change. *The Peirce Seminar Papers*, Vol. 4, M. Shapiro & M. Haley (eds.). Providence, R.I.: Bergham Books.

Ulbæk, Ib 1997. Semiotik: Teorien om altings betydning (TAB)? Nydanske Studier & Almen Kommunikationsteori 22.97-129. København: Dansklærerforeningen.